

Výchova je cílevědomé působení, které se projevuje všestranným formováním osobnosti a má adaptační, anticipační a permanentní charakter. Je to specificky lidská činnost.

Efektivita výchovného působení je vymezována vlivy, které výchovu podmiňují, limitují nebo omezují a ovlivňují volbu výchovných cílů a prostředků. Tyto vlivy označujeme jako **podmínky výchovy**. Jsou to tedy všechny skutečnosti v nichž výchova probíhá. Podmínky výchovy z pedagogického hlediska jsou:

- a) sociální
- b) biologické
- c) psychologické

Jejich zkoumáním se zabývají společenské vědy (např. sociologie, biologie, filosofie, a různá odvětví psychologie). Tyto vědy stanovují zákonitosti a objasňují příčinné souvislosti mezi výchovou a jejími podmínkami.

Podmínky výchovy jsou charakterizovány celkovou dosaženou úrovní života a životního prostředí vychovávaných i vychovatelů a jsou dány tím, co existuje, včetně zjevných i skrytých možností.

Každou výchovnou situaci podmiňuje jen specifický výběr podmínek.

Na tyto podmínky výchovy při určité výchovné situaci musí vychovatelé reagovat. Volí podle nich, z nich i proti nim cíle a prostředky výchovy. Některé podmínky jsou tak **naléhavé**, že jejich nerespektování vede k ohrožení života a zdraví vychovávaných (např. potřeba vzduchu, jídla, odpočinku). Jiné působí **skrytě** (např. žáci si spontánně osvojují učivo a získávají nové zkušenosti) a další jsou její **imanentní (vlastní) složkou** (např. výchovně vzdělávací výsledky).

Orientace na podstatné podmínky výchovy pak směřuje k **objevování příčin pedagogických úspěchů a neúspěchů**. Je třeba rozlišovat příčiny hlavní od vedlejších a podmínky přímo působící na výchovu od pouhých okolností.

Určení podmínek výchovy je předpokladem k určení **výchovných cílů i prostředků**. Neznalost těchto podmínek vede k pedagogickým ztrátám (např. zanedbávání výchovných příležitostí, promarnění pedagogického úsilí,..) Pozor na přílišné lpění na těchto podmínkách. Oba extrémny – přílišný i nedostatečný zřetel vedou k znemožnění kultivace člověka.

Determinanty (vymezení) podmínek výchovy:

1. základní – vychovávaný a jeho osobní charakteristika (intelektové schopnosti, verbální předpoklady schopnost adaptace,...)
  - vychovatel (výchovný styl a přístup)
  - obsah výchovy (je dán kvalitativní a kvantitativní stránkou tohoto obsahu)
2. ostatní – determinanty časové (tj. čas, který věnujeme výchově)
  - determinanty interakční a komunikační (jakým způsobem navozuje vychovatel kontakty, jak vede dialog, jaký zaujímá postoj k žákovi)

Základní pedagogická klasifikace podmínek výchovy:

- a) vnější
- b) vnitřní

Vnější životní podmínky tvoří sociální i přírodní okolnosti, za nichž výchova probíhá = vliv životního prostředí na vychovávaného. Dále je lze dělit na:

přírodní-příroda

společenské -kultura společnosti a společenská etika

věcné-úroveň spol. rozvoje

osobní-mezilidské vztahy

materiální-kultura bydlení

duchovní-náboženské vyznání rodiny

obecné-podmínky života na Zemi

konkrétní-politická situace v zemi

objektivní

subjektivní

Okolí – souhrn všech podmínek, ať už člověka ovlivňují nebo ne.

Prostředí – okolní jevy, které mají subjektivní hodnotu a buď vědomě nebo nevědomě na ně člověk reaguje

Prostředí formuje člověka na rozdíl od výchovy pedagogicky nezáměrně. Toto nezáměrné působení prostředí je jednou z příčin často intenzivnějšího formování některých lidí prostředím místo výchovou. Vlivy, které z prostředí přichází s různou intenzitou a kvalitou mohou u člověka ovlivňovat např. jeho zájmovou orientaci, specifické představy a projevy chování. Prostředí tedy působí pozitivně i negativně.

Odlišné vlivy způsobuje např. venkovské a městské prostředí, soc. a ek. postavení rodičů, zvláštní rodinné struktury (počet sourozenců, neúplné rodiny), přírodní podnebí nebo hromadné sdělovací prostředky a četba). Jedinec je vybaven jistou adaptabilitou. Přizpůsobování může probíhat:

a) pasivně – jedinec se sám připožobní

b) aktivně – jedinec sám zasáhne do prostředí a pozmění ho tak, jak mu to vyhovuje

Okolní prostředí má stimulovat (umožňovat) zdravý a plný rozvoj člověka.

Schéma faktorových polí životního prostředí se dělí do několika skupin:

1. **sféra vztahů lidé a příroda** – musí spolu spolupracovat a neškodit si navzájem
Součástí přírody je biosféra a biosféra.
2. **sféra vztahů lidé a výsledky lidské aktivity** – člověk má potřeby, musí je uspokojovat co nejlépe
3. **sféra vztahů lidé a lidé** – je těžištěm životního prostředí člověka. Působí na ni společenské a osobní faktory.
  - a) lidé a užší soc. prostředí – vztahy ve skupině
  - b) lidé a širší soc. prostředí – globální spolupráce
3. **sféra osobnostních faktorů** – interakce 2 lidí
- sebepojetí = vztah člověka k sobě samému

Výchovný proces probíhá na různých úrovních:

1. **MIKROPROSTŘEDÍ** – podněty zde působí bezprostředně a mají největší intenzitu. (jsou to malé sociální skupiny - rodina, škola, kroužky, ...)
  2. **LOKÁLNÍ PROSTŘEDÍ** – podněty z tohoto prostředí nepůsobí již tak intenzivně. (je to místo bydliště, tzn. město, vesnice, dům, byt, panelák a také instituce, které se v místě nachází)
  3. **MAKROPROSTŘEDÍ** – celospolečenské prostředí. (tzn. přírodní a historické podmínky, kulturní a politické vlivy)
- Tento výchovný proces se odehrává vždy v určitých podmínkách. Tyto podmínky mohou působit trojím způsobem:

- a) výchovný proces usnadňují a podporují
  - b) vytváří neutrální kulisu
  - c) výchovné zásahy komplikují
- Pan Blížkovský podmínky rozděluje na:

- a) **eufunkční** – pozitivní formativní vlivy i účinky životního prostředí i životních zkušeností vychovávaných
- b) **disfunkční** – představují všechny formativní vlivy a účinky, které jsou převážně rušivé a negativní
- c) **neutrální**

Toto rozlišení je ovšem relativní. Co je za jistých podmínek eufunkční, může být v jiných podmínkách disfunkční. Jedna a táž skutečnost působí na různé jedince různě z čehož plynou pro výchovu určité výhody i nevýhody.

Podle ovlivnitelnosti se dají podmínky výchovy rozlišovat na:

- a) **relativně snadno změnitelné** – může je změnit učitel nebo škola
- b) **obtížněji a těžce změnitelné** – škola se neobejde bez podpory veřejné, politické a kulturní
- c) **stabilní výchovné a životní podmínky** – nedokážeme je uspokojivě ovlivňo-

vat

Celé životní prostředí člověka je možné i potřebné využívat výchovně. Hlavně v raném věku, kdy se dítě učí napodobováním všeho, co kolem sebe vidí, je vhodné zajistit příznivé působení prostředí ve kterém žije, aby se mohlo optimálně vyvíjet.

Vnitřní životní podmínky tvoří komplexně pojatá dosažená úroveň vychovávaných jednotlivců i skupin-vyplývají ze specifického lidského organismu. Tzn., že jsou dány fyzickými a psychickými předpoklady, které se navzájem ovlivňují. Mezi fyzické předpoklady patří:

- tělesná zdatnost a zdraví
- anatomická uzpůsobenost
- pohybová pružnost
- síla
- dědičné faktory
- biorytmus

K psychickým předpokladům patří:

- úroveň poznání a intelektu
- schopnosti a dovednosti
- charakterové vlastnosti
- temperament
- zájmové zaměření

Vnitřní podmínky výchovy tvoří dvě složky.

- 1) veškeré výchovně vzdělávací výsledky
- 2) veškeré výsledky dosavadního pedagogicky nezáměrného utváření

Pojem vnitřní podmínky výchovy vyjadřuje tedy celkové výsledky záměrného i nahodilého, výchovného i mimovýchovného, žádoucího i nežádoucího utváření vychovávaných osobností všemi jejich dosavadními vnějšími i vnitřními vlivy.

Jednou ze základních příčin nízké účinnosti výchovy je nedostatečné poznávání, využívání a přetváření současných podmínek výchovy.

Analýzou výsledků výchovy i ostatních podmínek výchovy se zabývá **pedagogická diagnostika**. Její hl. činností je zjišťování, identifikování a hodnocení úrovně žáků jako výsledků výchovného a vzdělávacího prostředí.

Použitá literatura: Kraus Vacek, K základním otázkám pedagogiky
Blížkovský, Systémová pedagogika

Podmínky výchovy

(seminární práce)

Vypracovala: Lýdie Řičánková